

1 Johdanto

Varkautta tutkimassa

Pekka Kuusela, Vilma Hänninen & Antti Kouvo

Viime vuosikymmeninä alueiden kehitys on eriytynyt niin Suomessa kuin muissakin teollistuneissa länsimaissa. Osa kaupungeista on muodostunut kasvukeskuksiksi, mutta muut joutuvat taiteilemaan väestön pienenemisen ja ikääntymisen sekä erityisesti entisten teollisten työpaikkojen vähenemisen tuottamien haasteiden kanssa. Liian vähän tiedetään siitä, mitä tällaiset muutokset merkitsevät asukkaiden hyvinvoinnin ja asuinpaikkaan liittyvien kokemusten kannalta. Näitä ilmiöitä on tarkasteltu muun muassa pikkukaupunkitutkimuksen, teollisuuden purkautumisen seurausten tutkimuksen ja jälkiteollisia kaupunkeja koskevan tutkimuksen perinteissä¹.

Tämän kirjan tarkoituksena on kuvata ihmisten elämää ja hyvinvointia pienessä suomalaisessa, pitkän teollisuushistorian omaavassa ja rakennemuutoksen tuottamien muutosten keskellä sinnittelevässä

---

¹ Kytkeä näihin avataan tämän kirjan Päätteen luvussa.

kaupungissa. Esimerkkinä tällaisesta kaupungista on kirjassamme Varkaus. Ensimmäinen kirjan artikkeleista esittelee Varkauden historiaa 1900-luvun alusta nykypäivän tilanteeseen, ja muut erittelevät varkautelaisten arkea vuosina 2016–2017.

Kirjan nykypäivää käsittelevät artikkelit pohjautuvat Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksella kerättyyn monitieteiseen Arki Varkaudessa -aineistonkeruuhankkeeseen. Aineistoa kerättiin vuosina 2016–2017 laajan aikuisikäisiin kohdistuneen väestökyselyn sekä nuorille aikuisille suunnattujen haastattelujen avulla. Lisäksi haastattelijat havainnoivat varkautelaista elämää². Käsillä olevan kirjan tavoitteena on esitellä aineistojen valossa monipuolisesti varkautelaisen arjen eri puolia.

Lähtökohtana aineiston keruulle oli ajatus valita kohteeksi Itä-Suomelle tyypillinen kunta, jonka rakenteelliset ja yhteisölliset muutokset heijastelisivat yleisesti sitä, millaisia muutoksia vastaavanlaiset kunnat ovat käymässä läpi Suomessa. Kohteeksi valikoitui Varkaus, josta on jo aiemmin julkaistu muun muassa paikallishistoria, liiketaloustieteellistä tutkimusta vanhan teollisuuskaupungin rakennemuutoksesta globalisaatiossa ja ikääntyneiden varkautelaisten yleiseen hyvinvointiin liittyvää yhteiskuntatieteellistä tutkimusta (Itkonen 2000, 2004; Lovio ym. 2006; Lovio 2007; Kärnä 2009).

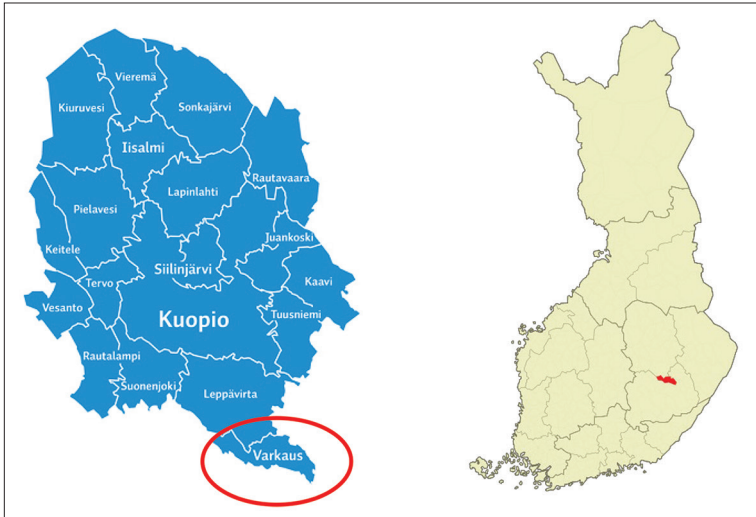
Taustatietoa Varkaudesta

Seuraavassa kuvaamme Varkautta kaupungin verkkosivuilta (www.varkaus.fi) saatujen tietojen, rekistereistä saatavien avaintietojen ja YLE:n vaalitulospalvelun tietojen valossa. Jälkimmäisten kohdalla vertaamme Varkautta muuhun Pohjois-Savoon sekä Suomeen yleensä.

Maantieteellisesti Varkaus on Pohjois-Savon eteläisin kunta. Paikkannimenä Varkaus on ollut käytössä jo 1500-luvulta lähtien (alun

² Aineistosta ja sen keruusta kerrotaan tarkemmin kirjan liitteessä 1.

perin muodossa Varkaus). Varkaus oli kuntamuodoltaan kauppala vuosina 1929–1961 ja kaupunki vuodesta 1962 lähtien. Pinta-alaltaan Varkaus on runsaan 524 km²:n kokoinen, josta vesialaa on 138 km² ja rantaviivaa 940 kilometriä. Kartan muodossa Varkauden sijaintia voidaan havainnollistaa osana Pohjois-Savoa ja koko Suomea seuraavasti (Kuvio 1):

Kuvio 1. Varkaus osana Pohjois-Savon maakuntaa ja Suomea.

Kangaslammin kunta liittyi 1. tammikuuta 2005 osaksi Varkautta. Naapurikuntia ovat Heinävesi, Joroinen, Leppävirta, Rantasalmi ja Savonlinna. Etäisyyttä on linnuntietä Helsinkiin 286 km, Mikkeliin 77 km, Jyväskylään 110 km, Joensuuhun 102 km ja Kuopioon 65 km.

Varkauden kaupungin aluetta pirstovat tiheästi sijaitsevat järvet ja niiden lahdet – Varkauden kunnassa on 120 järveä. Varsinaisella kaupunkialueella on 25 kaupunginosaa ja siihen vuonna 2005 liitettyllä Kangaslammen alueella 13 kylää. Kaupungilla on kolme järvenlahtien erottamaa keskusta: Ahlströmin tehtaan ympärille rakennut Päiviönsaari, joka on kaupungin perinteikäs hallinnollinen keskus, uusi kaupallinen keskus Taulumäki sekä perinteinen työväen

asuinalue Kommila. Lisäksi Kangaslammella on oma keskustansa, kirkonkylä.

Varkauden työnantajista suurin on aaltopahvin raaka-ainetta valmistava Stora Enso (250–500 työntekijää). Erikoisuutena voidaan mainita paperitehtaan lauhdevettä hyödyntävä sammenkasvattamo (Carelialian Caviar), joka tuottaa kaviaaria kansainvälisille markkinoille.

Varkauden asukasluku on noin 20 000. Vielä vuonna 2006 asukkaita oli 24 269 – asukasluku on pienentynyt tasaisesti. Väestö on muihin kuntiin nähden suhteellisen iästä, ja eläkeläisten määrä on suurempi kuin kunnissa keskimäärin. Varkaus kuuluu muuttotappiokuntiin. (Taulukko 1.) Asukkaiden väheneminen etenkin 2000-luvulla johtuu suurelta osin paperiteollisuuden kokemasta rakenneuudoksesta, jonka seurauksena työpaikat alalla ovat vähentyneet huomattavasti myös Varkauden tehtailla. Varkaudessa työvoimaan kuuluvien osuus on pienempi ja työttömien osuus suurempi kuin kunnissa yleensä. Ulkomaalaisväestön osuus on suhteellisen matala, kuten koko Pohjois-Savossa. (Taulukko 1.) Väestön pienenemistä heijastaa alle 15-vuotiaiden vähentynyt ja yli 64-vuotiaiden kasvanut osuus väestöstä 1990-luvulta lähtien. Väestön ikääntyminen näkyy syntyvyyden jyrkkänä laskuna ja huoltosuhteen heikkenemisenä. Varkauden elinkeinorakenne on edelleen teollisuuskaupungille ominainen: kolmannes työpaikoista on jalostuksen eli teollisuuden piirissä, ja alkutuotannosta (maanviljelystä) saa elantonsa vain pieni osa. Palvelualan työpaikkojen osuus on pienempi kuin kunnissa yleensä. Merkille pantavaa on työttömien suuri osuus, lähes viidesnes työvoimasta v. 2014.

Varkaus on puolueiden kannatuksen suhteen omintakeinen kaupunki. Kokoomusta lukuun ottamatta kaikkien puolueiden kannatusosuudet olivat Varkaudessa ainakin vuoden 2016 kunnallisvaaleissa vähintään jossain määrin erilaisia kuin muualla Pohjois-Savossa ja koko maassa. Teollisuuspaikkakunnan menneisyys ja nykyisyyskin näkyvät korkeassa vasemmistopuolueiden yhteiskannatuksessa (SDP ja VAS = 54,3%).

Johdanto

Taulukko 1. Tilastokeskuksen Varkauden, Pohjois-Savon ja koko maan avainluvut 2016 sekä kuntavaalien tulos 2012 (Tilastokeskus 2019, YLE)³

Avainluku, tiedot vuodelta	Varkaus 2016	Pohjois-Savo	Koko maa
Taajama-aste, %, 2015	91,7	75,6	85,4
Väkiluku, 2015	21 638	248 129	5 487 308
Väkiluvun muutos edellisestä vuodesta, %, 2015	-1,0	-0,1	0,3
Alle 15-vuotiaiden osuus väestöstä, %, 2015	13,0	15,1	16,3
15-64 -vuotiaiden osuus väestöstä, %, 2015	60,5	62,2	63,2
Yli 64-vuotiaiden osuus väestöstä, %, 2015	26,5	22,6	20,5
Ruotsinkielisten osuus väestöstä, %, 2015	0,2	0,1	5,3
Ulkomaan kansalaisten osuus väestöstä, %, 2015	2,3	1,9	4,2
Syntyneiden enemmitys, henkilöä, 2015	-107	-606	2 980
Kuntien välinen muuttovoitto/-tappio, henkilöä, 2015	-151	-14	0
Rivi- ja pientaloissa asuvien asutokuntien osuus, %, 2015	57,9	42,9	40,0
Vuokra-asunnoissa asuvien asutokuntien osuus, %, 2015	30,6	31,1	31,8
Vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, %, 2015	69,0	71,4	70,7
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, %, 2015	25,0	26,5	30,0
Työllisyysaste, %, 2014	58,7	64,7	68,0
Asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus, %, 2014	79,7	75,0	66,7
Työttömien osuus työvoimasta, %, 2016	15,4	14,8	13,7
Eläkeläisten osuus väestöstä, %, 2014	33,2	28,7	24,6
Taloudellinen huoltosuhde, 2014	190,6	157,5	140,6
Alkutuotannon työpaikkojen osuus, %, 2014	1,6	6,6	3,3
Jalostuksen työpaikkojen osuus, %, 2014	33,1	19,6	20,6
Palvelujen työpaikkojen osuus, %, 2014	64,3	72,7	74,9
Vuosikate, euroa/asukas, 2014	291,4	374,8	406,1
Kuntavaalit 2012	SDP 36,3 KOK 18,0 KD 15,7 VAS 11,9 KESK 8,0 PS 9,5 VIHR 0,6	SDP 18,0 KOK 17,0 KD 5,0 VAS 9,3 KESK 30,8 PS 13,8 VIHR 4,9 Muut 0,8	SDP 19,6 KOK 21,9 KD 3,7 VAS 8,0 KESK 18,7 PS 12,3 VIHR 8,5 RKP 4,7 Muut 1,7

³ Lihavoinnilla on merkitty ne Varkautta koskevat luvut, jotka poikkeavat selvästi muun Pohjois-Savon luvuista.

Varkautelaisten arkielämän kannalta tärkeät tiedot koskevat sen koulutus-, kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluita. Kaupungin oppilaitoksia ovat yhdeksän peruskoulua ja yksi lukio sekä Savonia-ammattikorkeakoulun Varkauden kampus, Pohjois-Savon ammatti- ja aikuisopiston toimipiste ja Soisalo-opisto. Kulttuuritarjontaa tuottavat teatteri ja konserttisali, Varkauden museo ja taidemuseo, Mekaanisen musiikin museo ja Taidekeskus Väinölä. Kaupunkilaisia palvelee myös kaksi kirjastoa. Liikuntaa mahdollistaa mm. 160 km kattava latuverkosto. Kaupunki tunnetaan jääpallokaupunkina Varkauden Pallo -joukkueen ansiosta. Varkauden nähtävyyksiä ovat vesitornin näköalatasanne, Taipaleen kanava-alue, Komminselän silta, Kämärin saari ja Ämmänkoski. Hyvät tie- ja liikenneyhteydet mahdollistavat myös Kuopion kaupungin palvelujen hyödyntämisen.

Kirjan rakenne ja luvut

Eri tieteenaloja (sosiaalipsykologia, sosiaalityö, sosiologia ja yhteiskuntapolitiikka) edustavat kirjoittajat ja kirjoittajaryhmät ovat hyödyntäneet tämän kirjan lukuina julkaistavissa artikkeleissaan Arki Varkaudessa -aineistonkeruuhankkeen aineistoa.⁴

Kirjan neljä ensimmäistä artikkelia käsittelevät Varkauden historiaa ja varkautelaisten elämän puitteita. Kirjan aloittaa Hannu Itkosen ja Arto Nevalan katsaus Varkauden historiaan ja teollistumisen vaiheisiin viime vuosikymmeniin saakka. Sen aineistona ovat aiemmat Varkauden historiaa koskevat tutkimukset ja paikallishistoriat. Tämän jälkeen Antero Puhakka erittelee omassa artikkelissaan varkautelaisten työpaikkoja, käsityksiä työstä ja työhön liittyviä näkemyksiä tulevaisuudesta Arki Varkaudessa -hankkeen kyselyaineiston ja Tilastokeskuksen tietojen pohjalta. Anna-Maija Castrénin ja Antti

---

⁴ Arki Varkaudessa -aineistosta on syksyyn 2020 mennessä valmistunut kaksi englanninkielistä artikkelia (Toikko & Pehkonen 2018 ja Toikko, Yerkin & Pehkonen 2018).

Kouvon artikkelissa näkökulma siirtyy kyselyaineistoa hyödyntäen varkauteilaisten perherakenteisiin ja heidän käsityksiinsä siitä, keiden he katsovat kuuluvan perheeseensä. Osan lopuksi Vilma Hänninen ja Katja Lötjönen erittelevät varkauteilaisten sosiaalisia suhteita kysely- ja haastatteluaineiston valossa. Artikkelissa tarkastellaan henkilökohtaisten sosiaalisten suhteiden määrää ja keskinäisen sosiaalisen tuen saatavuutta, yksinäisyyden ja erilaisuuden kokemuksia, kuulamista erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin ja lopuksi sosiaalisten suhteiden yhteyttä onnellisuuden kokemuksiin.

Seuraavissa kahdessa artikkelissa näkökulma tarkentuu varkauteilaisten hyvinvointiin. Ensin Reeta Kankaanpään, Tomi Mäki-Oppaan ja Marja Vaaraman artikkelissa eritellään varkauteilaisten elämänlaatua yhteiskunnan sosiaalisen laadun viitekehyksestä. Artikkelissa rakennetaan kyselyaineiston pohjalta Varkauden asukkaiden terveys- ja hyvinvointiprofiili, jota verrataan Pohjois-Savon ja koko Suomen vastaaviin profileihin. Tarkastelussa hyödynnetään myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Alueellinen terveys, hyvinvointi ja palvelut (ATH) -tutkimuksen tuloksia. Sen jälkeen Aini Pehkosen ja Timo Toikon artikkelin aiheena ovat varkauteilaisten kokeman paikkasidoksen yhteys koettuun hyvinvointiin työttömien ja työllisten ryhmissä.

Kirjan kolme viimeistä artikkelia painottuvat nuoriin aikuisiin ja heidän arkielämäänsä kysely- ja haastatteluaineiston pohjalta. Niistä ensimmäisessä Pekka Kuusela, Katja Lötjönen ja Mikko Saastamoinen erittelevät varkauteilaisia nuoria aikuisia sukupolvitutkimuksen näkökulmasta hyödyntäen kysely- ja haastatteluaineistoja. Näin syntyy kuva siitä, missä määrin varkauteilaiset nuoret aikuiset edustavat niin sanottua Y-sukupolvea työelämäorientaatioltaan, koulutusvalinnoiltaan, tietotekniikan käytöltään ja harrastuksiltaan. Seuraavassa artikkelissa Mervi Issakainen ja Vilma Hänninen tarkastelevat nuorten aikuisten haastattelujen valossa sitä, millaisia myönteisiä ja kielteisiä merkityksiä nämä liittävät Varkauteen asuinpaikkana elämänsä elämänsä ja nykyisen elämäntilanteensa näkökulmasta. Nuoria

aikuisia koskevan artikkeliosuuden päättää Janissa Miettisen, Taru Kekonin, Riitta Vornasen ja Juha Hämäläisen artikkeli, jossa tarkastellaan yhtäältä perheellisten nuorten aikuisten turvallisuuden kokemuksia ja toisaalta sitä, millaisia kokemuksia heillä on sosiaali- ja terveyspalveluista. Artikkelissa yhdistetään toisiinsa kyselyaineiston tilastollinen analyysi ja haastatteluaineiston erittely.

Kirjan viimeisessä luvussa Vilma Hänninen kokoaa kirjan lankoja yhteen. Luvussa eritellään vielä hiukan varkautelaisten eriarvoisuutta sekä suhteutetaan tuloksia kaupunkitutkimuksen perinteeseen.

Kirjallisuus

- Itkonen, H. 2004. *Varkautelaisten vuosisata*. Jyväskylä: Gummerus.
- Itkonen, H. (toim.) 2000. *Varkaus, Suomi ja vuosi 1918. Kansallinen ja paikallinen vallankumous*. Varkaus: Varkauden museon julkaisu 7.
- Kärnä, S. 2009. *Hyvinvoinnin pysyvyyttä ja muutosta kolmannessa iässä. Ikääntyvien henkilöiden elämäntien seuranta vuosina 1991 ja 2004 Varkauden kaupungissa*. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisu E, yhteiskuntatieteet 166.
- Lovio, R. 2007. Varkaus: menestystä ja vaikeuksia globalisaation vaikutusten hallinnassa. Teoksessa E. Horttanainen ja R. Salo (toim.) *Kunnat ja globalisaatio*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 137–144.
- Lovio, R., Jääskeläinen, J., Laurila, J. ja Lilja, K. 2006. *Globalisaatio Suomen vanhojen teollisuuspaikkakuntien kehityksen muovaajana. Tapaustutkimus varkauden kaupungista*, ETLA Discussion Papers 1035. Helsinki: The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA).
- Tilastokeskus 2019. *Kuntien avainluvut*. <https://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?year=2020&active1=SSS> Luettu 20. 4. 2020.
- Toikko, T. & Pehkonen, A. 2018. Community belongingness and subjective well-being among unemployed people in a Finnish community. *International Journal of Sociology and Social Policy* 38, 754–765.
- Toikko, T., Yerkin, K. U. & Pehkonen A. 2018. Health, well-being and social support in the groups of employed in a Finnish community. *Socia'lni prac. ERIS Journal-Summer* 18, 34-44.
- Yle 2019. *Kuntavaalit 2012*. https://vaalit.yle.fi/tulospalvelu/kv2012/kunta-vaalit/kunnat/varkaus_puolueiden_kannatus_10_915.html Luettu 20. 4. 2019.

